

Kontroverze povodom zajedničkih istorijskih čitanki namenjenih đacima na Balkanu

Razoružavanje istorije

Lidija Valtner

Udžbenici istorije uvek su bili pogodna mesta u kojima vladajuća garnitura iznosi svoje stavove. Svaka vlast želi da ostavi svoj trag, ako ne u istoriji, onda bar izmenom udžbenika. Nakon petooktobarskih promena, došlo je do izvesnih pomaka u udžbenicima istorije, prateći težnje u Evropi da se istorija "razoruža" i da u njoj treba da prevladava duh tolerancije. To znači da se ne piše samo o ratovima i sukobima, nego i o svakodnevnim stvarima.

Svako ko je davno izašao iz srednje škole i ko nije imao priliku da od tada pogleda udžbenik istorije, iznenadio bi se iz kakvih knjiga deca sada uče ovaj predmet. Ne samo što su, na veliku sreću đaka, lekcije kraće, već je i listanje knjige zanimljivije jer ima puno fotografija, dodatnih objašnjenja, biografija i karata. Učenicima su na raspolaganju radne sveske i istorijske čitanke. Više se ne uči radnički pokret, Kineska revolucija, Sovjetski Savez između dva rata i mnoge druge lekcije.

Naravno, relativno je lako izmeniti lekcije koje se odnose na istorijske događaje oko kojih postoji saglasnost u krugovima istoričara. I skraćivanje lekcija i ubacivanje fotografija je lakši deo posla, ali suštinski izmeniti pristup događaju o kojem se godinama učilo na jedan način, i pri tom ne izazvati sukob sa onima koji ne misle tako, nije lako. Posebni problemi nastaju kada se radi o periodu u kojem ima puno neslaganja istoričara, i u ovoj, i u zemljama u okruženju.

Dubravka Stojanović, istoričar i docent na Filozofskom fakultetu u Beogradu, kaže da neke kontroverze iz 20. veka ni u nauci nisu rešene, što je posebno opasno kod nas, gde ni osnovna pitanja još nisu ni pokrenuta, pa su udžbenici mesta u kojima se otvaraju neka traumatična društvena

pitanja. Trend u čitavoj Evropi je smanjivanje nacionalne istorije u odnosu na opštu i svođenje tog odnosa na pola-pola, zatim smanjivanje političke istorije u korist kulturne, privredne, društvene i drugih oblika koji su, do nedavno, potiskivani iz procesa obrazovanja. Prema njenom mišljenju, nije toliki problem samo u interpretaciji određenih događaja, koliko u metodologiji učenja istorije, koja, i dalje, ne podstiče kritičko mišljenje i koja je svedena na mehaničko pamćenje podataka.

Jedna od tema oko koje je ovde dugo godina bilo podela, jeste odnos četnika i partizana. Sada đaci uče da su četnici jedan od dva pokreta otpora koji su nakon kratkotrajne saradnje otpočeli međusobni sukob. Za razliku od udžbenika od pre desetak godina,

Radikalni primeri nastave istorije

U Evropi postoje zanimljivi i vrlo radikalni primeri nastave istorije.

- Jedan od njih je Danska, u kojoj svaki nastavnik može da napiše svoj udžbenik i po njemu da predaje bez dozvole Ministarstva. Pri tom on bira koji će deo istorije da predaje, tako da sam upoznala jednog nastavnika koji je svojim učenicima predavao istoriju jugoslovenskih ratova devedesetih i napisao srednjoškolski udžbenik o tome. Istorija se u nekim zemljama ne predaje hronološki, od antike do danas, već se izabere nekoliko istorijskih situacija i na njma se onda detaljno uči kako misliti o istoriji, kako koristiti istorijske izvore. Polazi se od toga da je istorija važnija za učenje kritičkog mišljenja nego za bubanje podataka koji će se brzo zaboraviti - kaže Dubravka Stojanović, istoričar i docent na Filozofskom fakultetu u Beogradu..

zastupljenost i ton kojim se o četničkom pokretu govori bitno se promenio. U sada važećem udžbeniku je, gotovo u potpunosti, postignuta ravnoteža u prostoru koji zauzimaju partizani i koji je posvećen četnicima. Čak su i biografije Josipa Broza Tita i Draže Mihailovića, jedna naspram druge i gotovo iste dužine. I nemačke poternice za obojicom su jedna do druge. Drugi problematični događaji, kao što su balkanski ratovi, u obe

knige su slično prikazani, sem što su, u novoj knjizi, lekcije kraće i sa više ilustracija i biografija vojskovođa. U Makedoniji se, u udžbeniku iz 2003. godine Prvi balkanski rat ocenjuje kao nepravedan, dok ga naši đaci uče kao težnju Srbije da od Turske oslobodi zauzete teritorije.

Bez obzira na izmene, suprotni pogledi istoričara iz različitih zemalja na događaje iz zajedničke prošlosti, ipak se ne mogu pomiriti. Jedno od rešenja takve situacije je dostupnost knjiga u kojima đaci i predavači istorije mogu da pročitaju i dugo mišljenje.

Centar za demokratizaciju i pomirenje u Jugoistočnoj Evropi pošao je od ideje da se kroz dodatni nastavni materijal, u kojem je zastupljeno mišljenje više strana o nekom događaju, unesu novine u učenje istorije. Saradnici Centra su napisali istorijske čitanke u kojima su predstavljena četiri istorijska perioda: Otomansko carstvo. Nastanak nacije i države u Jugoistočnoj Evropi, Balkanski ratovi i Drugi svetski rat.

- Nemoguće je očekivati da se, na primer, srpski i bugarski istoričari slože oko ocene njihovih međusobnih ratova, ili da se turski istoričari slože sa ostalima oko ocene Osmanskog carstva. Tu konsenzus nije moguć, ali u istoriji nema ni preglasavanja. Jedino što je moguće je prikazati stavove svih zainteresovanih strana, pokazati svojim đacima ili javnosti da balkanski narodi na veoma različite načine doživljavaju svoju zajedničku istoriju. Važno je danas znati da đaci na Kosovu uče da su Balkanski ratovi bili najnepravedniji događaj u istoriji albanskog naroda, dok deca u Srbiji uče da je to bio jedan od najsvetlijih događaja njihove nacionalne istorije jer je u okviru Srbije vraćeno Kosovo. Mislim da bi već to saznanje mnogo značilo za odnose među balkanskim narodima i da bi na taj način počela da se unosi zrelost i racionalan odnos prema prošlosti - kaže Stojanović koja je bila učesnik u ovom projektu.

Radoš Ljušić, istoričar i direktor Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva ideju Centra smata dobrom i poželjnom, ali ipak misli da nije ostvarena kako je zamišljena. Prema njegovom mišljenju, čitav problem je u tome što se jedan događaj posmatra sa drugih strana, ali ne uvek i sa srpske. Za takav stav on navodi i primer:

- U odeljku četvrte knjige pod naslovom "Holokaust" zatvori u Beogradu proglašavaju se koncentracionim logorima, što je netačno. Možda uredniku iz Hrvatske tako izgleda, ali srpska i jugoslovenska historiografija do danas njih smatra zatvorima, ali ne i koncentracionim logorima. Prema ovoj nebuloznoj istorijskoj čitanci, Beograd je jedini grad na svetu koji ima dva koncentraciona logora! A to nije istina. Dok se na drugoj strani najveći koncentracioni logor na Balkanu - Jasenovac i ne pominje u ovoj "tolerantnoj" čitanci! - kaže Ljušić.

Prema njegovom mišljenju, ne postoji nikakva sličnost sadašnjih udžbenika u Srbiji sa ovim čitankama.

- Naše udžbenike niko nije uzeo u obzir, a i zašto bi kada nijedan od urednika ovih čitanki nije Srbin. Od četrdesetak urednika, saradnika i ostalih samo su tri Srbina a nijedan Crnogorac. Da li je to poželjno, da li je to normalno? Možete li zamisliti priručno nastavno sredstvo koje hvali ropstvo i državu koja drži ceo Balkan i njegove narode u najcrnjem položaju. Ne bi trebalo ni u čemu preterivati, niti pak iznositi negativne primere protiv

Turaka koji bi narušavali dobrosusedske odnose, ali ne sme se istina prećutati niti iskrivljivati. Ne sme se "danak u krvi" pretvoriti u "danak u novcu". To je sramno i daleko od svake istine, pa i multiplikativne - tvrdi Ljušić.

Na pitanje da li je takav vid predavanja istorije moguć ili ne, Ljušić odgovara: "Ako se ovako predstavlja istorija Balkana i ako bi po njoj trebalo predavati istoriju, onda je bolje to ne raditi. Sve četiri istorijske čitanke pisane su tako da o srpskom narodu daju više negativnih nego pozitivnih primera, dok to nije slučaj sa ostalim narodima, naročito Grcima. Učesnik Grčke revolucije naziva se "modernim borcem", učesnik Srpske revolucije uopšte se i ne pominje! Stiče se utisak da su učesnici ovih nazovi čitanke, dodatnom nastavnom materijalu, želeli da prikažu Srbe kao jedini ratoboran narod na Balkanu, dok su svi drugi nevini i dobri, narodi od ugleda. Čista politika i to ona najgora, koja želi da Srbe, posle ratnog poraza, ponizi i u povesti. A nije tako, jer smo u prošlosti, sa izuzetkom antičke istorije, bili često lep primer svim balkanskim narodima. Zašto o tome nema nijednog teksta? O čemu je reč? Gde je tu istina i pravda? Gde je tu slavna multiplikativnost! A to je zato što se pošlo od ideje da ima "više istina", a istina je jedna kao što je i Bog jedan."

Stojanović pak misli da postoji spremnost za promene u načinu predavanja istorije, ali i da nije lako pokrenuti energiju u prosveti.

- Postoje nastavnici koji su i spremni i obučeni za promene, ali i veliki broj onih koji, mora se i to razumeti, u starijim godinama nisu spremni da menjaju način rada. Nove metodologije zahtevaju veoma ozbiljne seminare, doškolovanja nastavnika i mnogo truda
- kaže ona i ocenjuje da se sada ne može predvideti kako će đaci Balkana u budućnosti učiti o događanjima tokom devedesetih godina,

- Možemo se nadati da će bar biti moguće čuti sve strane, što bi već značilo da smo sazreli u svom odnosu prema prošlosti - zaključuje Stojanović.